

A cikk első megjelenése: „Születésnap szimfónia. Konferencia Berlász Melinda tiszteletére”
Muzsika LVI/1 (2013. január): 10–12.

Szabó Ferenc János

Születésnap szimfónia

Konferencia Berlász Melinda tiszteletére

Egy héten belül két 70. születésnapját ünneplő zenetörténészt is köszönhetett az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézete. November 22-én Domokos Máriát rövid hangversennyel és egy frissen megjelent tanulmánykötettel, majd november 29-én Berlász Melindát egynapos konferenciával ünnepelték kollégáik. A konferencia programját *Dalos Anna* és *Tallián Tibor*, a Zenetudományi Intézet Magyar zenetörténeti osztályának és az annak keretein belül nemrég megalakult 20-21. századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport vezetői állították össze.

Elsőként – mint a délelőtti ülészak elnöke – az előbbi ünnepelt, Domokos Mária köszöntötte Berlász Melindát. Az előadások egy része személyesen reflektált a zenetörténész munkásságára, korábbi kutatásaira, más része pedig jelenlegi kutatási eredményeket bemutatva tisztelgett az ünnepelt 20. századi magyar zenetörténeti kutatásai előtt. Maga az előadások sora több alkalommal is zenei formára engedett asszociálni, mintha egy négyteteles szimfóniát hallgattunk volna végig.

A szonátaszerkezetű első tétel sejtelmes bevezetővel indult. Nem tudom, le szabad-e írnom az – e lap hasábjain rendszeresen publikáló operakritikus – első *referens* nevét, aki azt a bravúrt hajtotta végre, hogy – miközben intézménytörténeti szempontból végigpásztázta Berlász Melinda Zenetudományi Intézetbeli munkásságát – magán az ünnepelten kívül majdhogynem egyetlen személyt sem nevezett néven. Elhallgatásának majdnem áldozatul esett előadásának címe (*Scener ur ett vetenskapligt äktenskap*) is, azonban Loch Gergely személyében méltó svéd hangra lelt ő maga és az előadás keretén belül többször is elhangzó mondat, Ingmar Bergman híres tévésorozatának címparafrázisa, mely a *referens* és az *ünnepelt* által évtizedekkel ezelőtt megalakított „kétszemélyes kutatócsoportra” utaló – meg nem nevezett munkatárs által elejtett – célzás. Ne hallgassuk el: *Tallián Tibor* előadása mellett, hogy remek kvíz volt, méltó módon indította a konferenciát. Előadásában Berlász Melinda szisztematikus tudományos adatgyűjtő tevékenységét, illetve tudományszervező munkáját külön is kiemelte.

Szintén személyes méltatást hallottuk *Szalay Olgától*, aki *Berlász Melinda munkásságának népzene tudományi jelentősége* címmel foglalta össze az ünnepelt tudományos eredményeit.

Mint elmondta, a népzene-tudomány 20. századi magyar zeneszerző-tudósok tevékenysége által jöhetett létre, s ezen zeneszerzők – Kodály Zoltán, Lajtha László, Veress Sándor és Járdányi Pál – kutatójaként Berlász Melinda sokat hozott hozzá a népzene-kutatáshoz. Hangsúlyozta: az ünnepektől népzene-tudományi munkájára a következő kutatógeneráció is nyugodtan támaszkodhat.

Az első tétel visszatérését – Berlász Melinda egy, a hatvanas évek végén kezdett munkájának mai alkalmazását és folytatását – Biró Violától hallottuk. Előadásában (*Budapesti hangversenyek adatbázisa – történet és jelen*) felvázolta a hangverseny-adatbázis stációját a gépellátástól a 20-21. századi magyar zenei archívum honlapjára tervezett online adatbázisig, melynek gazdag keresési lehetőségeit élőben prezentálta. Reméljük, minél hamarabb hozzáférhető lesz az egyelőre még feltöltés és ellenőrzés alatt lévő számítógépes adatbázis.

A délelőtt második fele a második világháborút megelőző évek Bartókon és Kodályon kívüli magyar zene-történetével foglalkozott. A tétel ezúttal triós forma volt, melynek közép-résében két Dohnányi-téma szerepelt, míg két szélső tagja között egy időszak képezte a kapcsolatot. *Dohnányi és a tánc* címmel Kovács Ilona foglalta össze Dohnányi zeneszerzői és előadóművészi életművének táncsal kapcsolatos vonásait. A reneszánsz táncoktól a foxtrottig terjedő repertoárelemzés eredményei alapján kiderült: a keringő volt az a tánc, amely legtöbbször előfordult Dohnányi pályáján.

Kusz Veronika Dohnányi vonós versenyműveit elemezte narratív szempontokat, életrajzi vonatkozásokat keresve (*Hősök és sorsok Dohnányi vonós versenyműveiben*). Meglepő volt hallani a csellóra és zenekarra írt *Konzertstück* ilyen irányú elemzését, amely a főtéma és a recitativo-jellegű cselló szólószakasz karakterbeli kontrasztjából a zeneszerző és amatőr csellista édesapja kettős viszonyára engedett következtetni. A szigorú édesapától való félelem és az édesapa kezdődő betegsége miatti aggodalom rejtett narratívájának bemutatása a műben igen meggyőző volt.

Gombos László a Hubay-család szemszögéből nézve tárta elénk a magyar zeneélet változásait. Előadásában (*A Huber–Hubay család a 19. századi zeneélet sakkjátszmájában*) látványosan illusztrálta a kezdetben még sakkpartira összejáró, majd Wagner miatt ellentétbe kerülő Erkel és Huber Károly körül kialakuló – családi és szakmai – körök, érdekcsoportok közötti feszültséget. A valóban sakkjátszma-szerű húzások sora egészen messzire hatott, Serly Lajos kései visszaemlékezése szerint még Hubay Jenő hazatérése is arra vezethető vissza, hogy revansot akart venni édesapja háttérbe szorításáért. Később, a Zeneakadémia rektoraként és több, az Operaházban játszott mű szerzőjeként talán meg is valósíthatta – legalábbis maga számára – ezt.

Dalos Anna a délelőtti ülés szak végén éppen Hubay Jenő rektori éveinek kortárs zenéjéről festett képet (*Modernitás-értelmezések a húszas évek új magyar zenéjében*). Kósa György, Kadosa Pál és Frid Géza művein keresztül mutatta be a zeneszerzőknek a közönséghez, a hagyományos műfajokhoz, Bartókhoz és Kodályhoz, valamint a népzenehez való viszonyát. Mint kiemelte, a fiatal zeneszerzők nem gyűjtöttek népdalt, sőt még a népies műdal is szerepet kapott műveikben – Kadosa hegedűduóját, melyben a „Már minálunk babám...” ismert dallama hangzik el, derűltséggel hallgattuk. Dalos Anna szerint a fiatal generáció távolságtartóan, szinte ironikusan tekintett az elődök zenéjére, műveik értelmezéséhez szükséges a kontextus ismerete.

A konferenciára talán elsőként *Vikárius László*, a délutáni ülés szak elnöke tekintett zenei nagyformaként, amikor megállapította, hogy az ebéd utáni három előadás – témái és az azokkal keltett vidámabb hangulat okán – akár a konferencia scherzo tétele lehet. Továbbgondolva ezt, az előadásokat végighallgatva megállapíthattuk, hogy a képzeletbeli nagyforma második és harmadik tétele között tematikus átmenetet képzett az imént említett népies műdal: a délutáni ülés szak első előadásában ugyanis több magyarnóta idézete is elhangzott. Jelen sorok írója ebben az előadásban mutatta be a közönségnek a jelenleg ismert legkorábbi olyan hanglemezt, amelyen Bartók-mű hallható (*Erdős Richárd 1908-as Bartók-lemeze*). Az Elindultam szép hazámból és Általmennék én a Tiszán... népdalfeldolgozások hangfelvétele igazi detektív-munkára adott lehetőséget, hiszen nem tudjuk, ki játszotta a zongorakíséretet, márpedig e népdalok a kíséretük által válnak Bartók-művekké. Az esetleges zongorakísérek magyarnóta-kíséreteinek hangfelvétel-analízise, valamint Bartókkal való kapcsolatuk vizsgálata által nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy Revere Gyula zongorázott elsőként Bartók-zenét hanglemezre.

Bozó Péter szórakoztató előadásában (*Műfaji hagyomány és politikai kisajátítás Vincze Ottó Boci-boci tarka című operettjében*) az '50-es évek egyik népszerű – politikailag korántsem semleges – operettjét mutatta be. Az operett hagyományait keresve a főszereplő klasszikus „négyesfogat” szerepeit, valamint a darabban falusi osztályharcként megjelenő konfliktushelyzetet elemezte. A szüzsét és az – amúgy ismert – zenét is történelmi-politikai háttérbe helyezve vizsgálta.

A scherzo harmadik részét *Retkes Attila A modern magyar jazz születése és fogadtatása (1962–1964)* című előadása képezte. Végigvezette a jazz magyarországi helyzetét az 1961 előtti „tiltott gyümölcs” korszakától a szovjet hatásra történt álláspontváltáson keresztül a Budapesti Ifjúsági Jazz Klub és a Dália-Klub megjelenéséig, azon az úton, ahogy a tánczene teljes értékű művészeti kifejezési formává vált.

A zenei forma metaforájához tovább ragaszkodva megállapíthatjuk, hogy a negyedik tétel az előző tételek zenei anyagából építkezett: Berlász Melinda által szerkesztett kiadványok, Bartók, a kortárs zene, a népzene és a politika is újra szóba kerültek. *Halász Péter* Decsényi János műveinek inspirációs forrásait, zenetörténeti párhuzamait izgalmas zenei illusztrációkkal támasztotta alá a Berlász Melinda által szerkesztett Magyar Zeneszerzők sorozatban megjelent monográfiájának néhány akkor nem közölt „lábjegyzetét” megfogalmazva (*Különutak – Decsényi János zenéje az 1960–1980-as években*). A jelenlévő 85 éves zeneszerző meghatottan köszönte meg az előadást, melyet egykori önmagával való találkozásként élt meg.

Németh G. István szintén a Magyar Zeneszerzők könyvsorozathoz kapcsolódott a '60-as évek erdélyi zeneszerzését, az „erdélyi harmincasok” Bartókhoz való viszonyát tárgyaló előadásával (*Bartók-allúziók és -idézetek Csíky Boldizsár és Vermesy Péter hangszeres kompozícióiban*). Mint bemutatta, nemcsak maguk a Bartók-művek, de a fejlődő Bartók-analitika is hatással volt az erdélyi zeneszerzőkre. Több zenei példával illusztrálta a Bartók-hatás rendkívül összetett jelenségét, mely nemcsak konkrét idézetek formájában, hanem annál sokkal általánosabban is jelen van az idézett művekben.

Rendkívül érdekes analízis keretében Ligeti György Hegedűversenyének végül elvetett első tételét tárta a hallgatóság elé *Kerékfy Márton* (*Egy elvetett népzenei kollázs. Ligeti György: Hegedűverseny, első változat, I. tétel [1990]*). A zeneszerző nyilatkozatait az ősbemutató után teljesen újraírt tétellel egybevetve érthetővé vált, miért volt szükség az új első tételre: egyrészt valóban túl bonyolult volt a tétel szerkezete, másrészt pedig Ligeti számára túlzott volt a népies jelleg jelenléte az eredeti tételben.

Péteri Lóránt a Berlász Melinda által szerkesztett Kodály Zoltán és tanítványai című könyvben megjelent tanulmányához (Kodály az államszocializmusban) mondott utószót. „*A mi népünk az Ön népe, de az enyém is...*”: *Kodály Zoltán és Kádár János kapcsolatáról* című előadásában Kodály és Kádár nem folyamatos, inkább epizódjellegű személyes kapcsolatát felderítve izgalmasan tárgyalta a zeneszerző ügyes lépéseit, amint Kádár szavait néha saját álláspontjának megerősítésére használta fel.

A konferencia kódját Richter Pál, az MTA BTK Zenetudományi Intézetének igazgatója rövid köszöntése vezette fel, majd Berlász Melinda záró szavaiban azt a kívánságát fogalmazta meg, hogy a 20. századi kutatások eddigi eredményeit folytassa és használja fel a következő nemzedék. A konferenciát végighallgatva biztosak lehetünk abban, hogy ez teljesülni is fog.